

АРХІТЕКТУРА

ДИТЯЧА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

ТАЄМНИЦЯ СТОУНХЕНДЖА

ВАВІЙОНСЬКА ВЕЖА

ПАВІРИНТ МІНОТАВРА

СІМ ЧУДЕС СВІТУ

МІСТО ЖОРСТОКИХ БОГІВ

МУЗИКА В КАМЕНІ

ДІМ МАЙБУТНЬОГО

Н. Ю. Безпалова
Архітектура. Дитяча
енциклопедія

Текст предоставлен правообладателем
http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=5004026
Архітектура: Фоліо; Харків; 2002

Аннотация

Давні міста часто називають кам'яними літописами, бо саме з виникнення перших постійних поселень починається для нас історія людства.

Содержание

Вступ	5
Глава 1	11
Стоунхендж	18
Глава 2	26
Велика піраміда Хеопса	47
Глава 3	53
Легенда про Лабіринт та археологічні дослідження Артура Еванса	60
Глава 4	66
Афінський акрополь	88
Глава 5	101
Кінець ознакомительного фрагмента.	116

Дитяча енциклопедія

Архітектура

Вступ

Будівництво – один з найстаріших різновидів людської діяльності, або принаймні це такий її різновид, про який ми маємо дуже давні відомості. Ми не знаємо, про що розповідали одне одному первісні люди біля вогнища, а от що і з чого вони будували – знаємо. Адже археологами були знайдені залишки наметів, поселень на палях і навіть домівок, основу яких складали кістки велетенських тварин – мамонтів або китів. Звичайно, будівництво і архітектура – це не одне й те саме. Тут, мабуть, слід нагадати висловлювання одного з найвідоміших архітекторів ХХ століття – Ле Корбюзьє. Він писав: «Ви використовуєте як будівельний матеріал камінь, дерево або бетон, ви зводите з нього будинки або палаци. Це є будівництво. Та раптом ви зворушили моє серце, і мені стало добре. Я в захопленні вигукую: «Як гарно!» Це вже ар-

хітектура».

Виникає питання, чи набагато архітектура молодша за будівництво. На це важко відповісти, та напевно можливо. Адже почуття прекрасного було притаманне навіть дуже віддаленим нашим предкам. Навряд чи тільки практичні міркування змушували неолітичного майстра старанно доводити своє кам'яне знаряддя до немислимої досконалості, надаючи йому вишуканої форми лаврового листа. Щоправда, в будівництво ця витончена досконалість прийшла значно пізніше, але прагнення зробити своє житло не лише зручним і безпечним, але й красивим виникло дуже давно.

Історія знає споруди, естетичне сприйняття яких безпосередньо впливає з функції, що її вони виконують, і такі, що зводились задля задоволення виключно естетичних потреб. До останніх належать як неолітичні стоячі камені, так і зведена наприкінці ХІХ ст. вежа Ейфеля. Існують архітектурні пам'ятки, які були створені за невеликий проміжок часу і зберігали свій первісний вигляд протягом всього свого існування. Інші зводилися впродовж віків, росли і розвивалися, мов живі істоти. Кожне покоління вносило в їхній зовнішній вигляд щось своє.

Широко відоме визначення архітектури як застиглої музики. Така архітектура справді з'явилася досить пізно. Адже потрібне складно організоване суспільство, щоб почати будувати споруди, краса яких створюється складним ритмом горизонтальних та вертикальних ліній, прорізів та простін-

ків, опор та прольотів.

Давні міста часто називають кам'яними літописами. Така назва цілком справедлива. Кожен знає, яку важливу роль для безперервності культурного розвитку відігравало виникнення писемності. Про народи, які залишили нам свою літературу, ми знаємо багато. Якщо писемності не було або ми не можемо її прочитати, то історики вимушені задовольнятися висуванням гіпотез. Але не менше значення, ніж ієрогліфи та літери, для розуміння культури наших предків має будівництво. Саме з виникнення перших постійних поселень починається для нас історія людства, яку ми можемо осмислити. Іноді мова архітектури буває навіть виразнішою за літературну мову. Вона доступна усім. Велетенські піраміди, що вже майже п'ять тисяч років здійснюються у долині Нілу, неспростовно свідчать про велич єгипетської цивілізації навіть для тих, хто ніколи не вмів читати. Античні архітектурні пам'ятки, що збереглися на італійській землі у середні віки, стали першим об'єктом уваги вчених та митців Відродження. Це вже потім почалося полювання за античними книгами, що зберігалися у віддалених монастирях.

Жоден з різновидів мистецтва не пов'язаний з розвитком технології більше, ніж архітектура. Можна нафантазувати красиву споруду, але треба ще збудувати її так, щоб вона стояла і не падала. А для цього слід ретельно розрахувати навантаження на всі частини будови, знати властивості різних будівельних матеріалів. І часто буває так, що найбільш

вдале інженерне рішення є і найбільш красивим, адже і краса, і витривалість базуються на гармонійній співрозмірності частин. На ранніх етапах розвитку архітектури роль матеріалу була провідною. Єгиптяни мали змогу будувати з каменю, і тому їхні споруди не схожі на цегляні пам'ятки долини Тигру і Євфрату. У євразійських степах найдавніші поховальні споруди насипали просто з ґрунту, бо це був єдиний будівельний матеріал, нестачі якого не відчувалося. Давні греки мали у своєму розпорядженні родовища найкращого мармуру і створили прекрасні мармурові споруди. Своєрідність російської архітектури дуже довго визначалась давніми традиціями дерев'яного будівництва в цій країні.

Але справа, звичайно, не лише у матеріалі. Адже в середні віки траплялось так, що з мармурових уламків витончених античних споруд складали грубі хижки або, в кращому разі, військові фортеці. Велике значення мав розвиток інженерної думки. Так, революцію у будівництві, а отже, і в архітектурі здійснив такий винахід, як склепіння – перекриття прольоту, що має криволінійні обриси. Вперше його застосували етруски. Від них воно перейшло в римську архітектуру. У Єгипті, Месопотамії та класичній Греції застосовували прямокутне перекриття за допомогою бантин. Винахід склепіння дав змогу вводити у споруди такі найважливіші архітектурні елементи, як куполи і аочні прольоти.

Значний вплив на розвиток архітектури мав політичний лад суспільства і, відповідно, його ідеологія. Траплялося,

що в різних країнах і в різні часи виникали подібні архітектурні стилі, бо подібними були їх політичні та ідеологічні засади. Так, помітні певні аналогії в естетичних принципах будівельного мистецтва пізньої Римської імперії, імперії Наполеона та Радянського Союзу в сталінські часи. Зміна політичного ладу в Греції за часів Александра Македонського потягла за собою істотні зміни архітектурного стилю.

Розвиток архітектури не завжди відбувався поступально й рівномірно. Історія знає випадки, коли будівельне мистецтво предків нащадки надовго забували. Таке, наприклад, відбулося після катастрофічної загибелі у II тисячолітті до н. е. мінойської цивілізації, або після падіння Західної Римської імперії. Відомі і періоди винятково бурхливого розвитку будівництва і архітектури. Таким був період на межі XIX і XX століть. Часто новий етап розвитку стає не прямим продовженням, а, навпаки, запереченням попереднього. Майстри Ренесансу заперечували надбання періоду готики. Архітектори, що працювали у стилі класицизму, зневажливо ставилися до примхливої естетики бароко. Представники модерну вважали класицизм надто одноманітним. Але всі ці стилі дали світові перлини архітектури і посіли своє місце у процесі розвитку цього мистецтва. Кожна будівельна традиція мала своє продовження. Багато характерних рис поєднують модерн з бароко. Щодо конструктивізму, то цей нібито суто сучасний стиль насправді має щось спільне із готикою. Справа не лише в розмірі споруд, а й у деяких естетичних прин-

ципах. Значна частина деталей, що роблять готичну споруду такою привабливою, має чисто функціональне призначення і є розв'язанням складного інженерного завдання. Щодо античної архітектурної спадщини, то інтерес до неї на новому рівні відроджується в кожному епоху.

Архітектура є синтетичним різновидом мистецтва, тобто таким, що має в собі елементи інших мистецтв. Будівлі прикрашають скульптурою, мозаїкою або навіть витворами живопису. Часто архітектурна пам'ятка повинна сприйматися не окремо, а у складі архітектурного ансамблю, що включає декілька будов. Невід'ємною частиною ансамблю може бути краєвид, природний або створений штучно. Витвором архітектора може бути і ціле ретельно сплановане місто, і храм, що здіймається окремо на зеленому пагорбі. Архітектура є мистецтвом, що використовує всі досягнення людства і створює середовище, в якому ми живемо. Вона є також особливою мовою, на якій може до нас дійти розповідь про життя інших народів у інші часи. Тому так важливо навчитися розуміти цю мову, ознайомитися з історичним розвитком будівельного мистецтва. Книга, яку ви тримаєте в руках, покликана дати вам найбільш загальне уявлення про архітектурні стилі й технічні досягнення різних епох та країн.

Глава 1

Мегалітичні споруди кам'яного та початку бронзового віку

Люди давнього кам'яного віку жили здебільшого в природних печерах і тимчасових наметах, які виконували суто практичну функцію. Якщо первісні будівельники і прикрашали свої житла, вони робили це, як правило, не архітектурними засобами, а за допомогою інших видів мистецтва. Але вже в неоліті (новому кам'яному віці) з'являються споруди, які з певністю можна віднести не просто до продукту будівництва, а й до зразків архітектури, бо вони зведені явно не для захисту від негоди і хижаків. Ці споруди повинні були задовольняти естетичні та ритуальні потреби людей. У давні часи люди ще не вміли складати великі і міцні стіни з дріб-

ного каменю і для своїх споруд використовували величезні кам'яні брили, такі важкі, що й досі дехто не може уявити, як люди могли їх зрушити. Тому цю архітектуру і називають мегалітичною (від грецьких слів «мега» – величезний та «літос» – камінь).

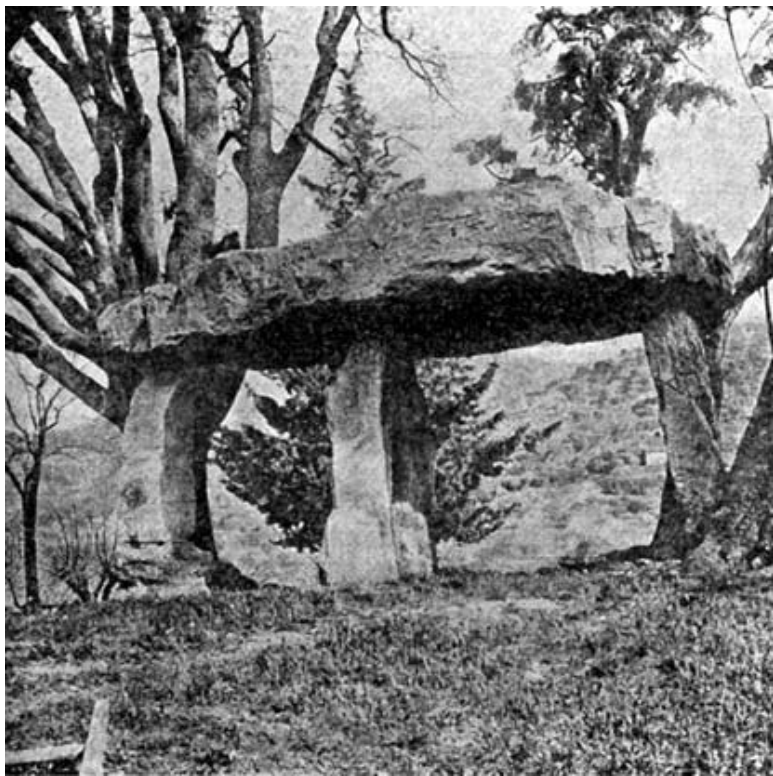

Менгір у Бретані

Найдавнішими і найпростішими мегалітичними спорудами були так звані менгіри, або стоячі камені, – необроблений камінь довгастої форми просто ставили вертикально. Пізніше з'явилися статуї-менгіри, яким надавали ознак людської постаті, часто досить схематичної. Менгіри зустрічаються скрізь у Європі, та найбільше їх в Англії, Шотландії, Ірландії та Бретані (Франція). Саме в Бретані знаходиться найбільша у світі алея менгірів, що включає в себе майже 3000 пам'ятників. Іноді декілька менгірів встановлювали так, що вони утворювали коло. Таку споруду археологи називають кромлехом.

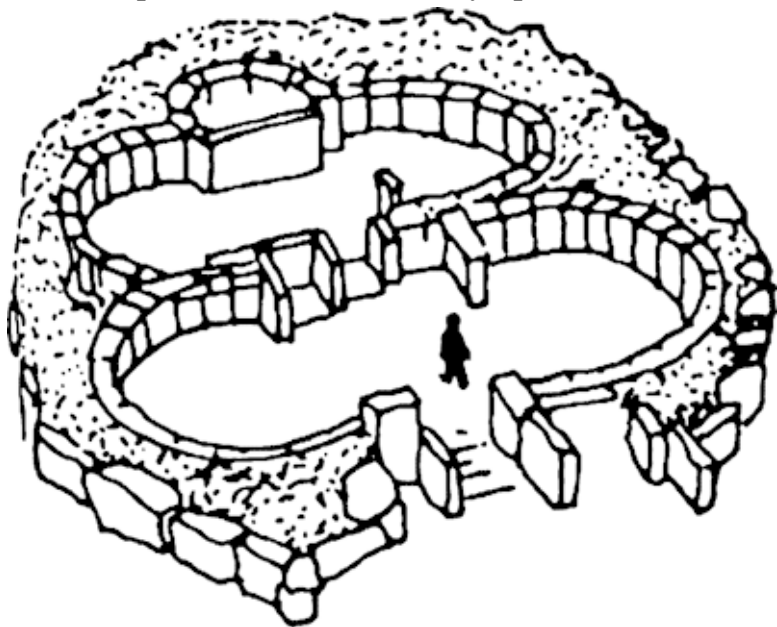
Алея менгірів у Бретані

Дольмен

Більш складним різновидом мегалітичних пам'ятників є дольмени. Вони являють собою декілька стоячих каменів, накритих зверху, мов дахом, великою кам'яною плитою. Ці

споруди найчастіше служили місцем поховання. Усередині дольменів іноді знаходять схематичне зображення жінки, богині плодючості та смерті. Слово «дольмен» англійського походження, проте багато дольменів зустрічається і в Іспанії.

Мегалітичний храм на Мальті, III тис. до н. е.

На островах Середземного моря, наприклад, на Мальті та Сицилії, є мегалітичні будівлі з досить складним плануванням. Поставлені одна до одної, кам'яні брили тут утворюють суцільні стіни. Особливо цікаві пам'ятники Мальти. На цьо-

му відносно невеликому острові збереглося 30 мегалітичних храмів, які датуються третім тисячоліттям до н. е.

Ще один цікавий різновид мегалітичних споруд – хенджі, пам'ятники, які зустрічаються лише на Британських островах. Для них характерна своєрідна кільцеподібна форма. Втім далеко не всі хенджі належать до мегалітичних споруд, бо деякі з них були побудовані з дерева або просто з землі.

Стоунхендж

Чи не найвідомішим у світі мегалітичним пам'ятником є так званий Стоунхендж, що здійсмається на Солсберійській рівнині у Великобританії. Його назва в перекладі означає Нависаючі Камені. Має він і більш поетичну назву – Танок Велетнів. Ця велична споруда протягом багатьох століть збуджувала уяву численних дослідників, поетів та міфотворців. Найпопулярніша в середні віки легенда розповідає, що велетенські кам'яні брили були перенесені з Ірландії і встановлені у Солсбері чарівником Мерліном за часів, що передували славетному правлінню напівказкового короля Артура. Нібито чарівник встановив камені на тому місці, де були по-зрадницькому вбиті завойовниками з континенту британські вожді. У деяких варіантах легенди йдеться про те, що багатотонні брили самі рухалися та ставали під звуки арфи, на якій грав Мерлін. Сюжет про різноманітні споруди, що зводяться за допомогою чарівної музики, є дуже поширеним. Вважається, що в ньому знайшов відображення той факт, що великі вантажі можна було зрушити тільки завдяки дуже злагодженим ритмічним діям. Отже давні будівники використовували доступні їм механізми і працювали у ритмі, що задавав арфіст. До речі, і в містичному середньовіччі були люди, які не дуже вірили, ніби славнозвісний Мерлін покладався лише на магію. Письменник XII ст. Гальфрід Мон-

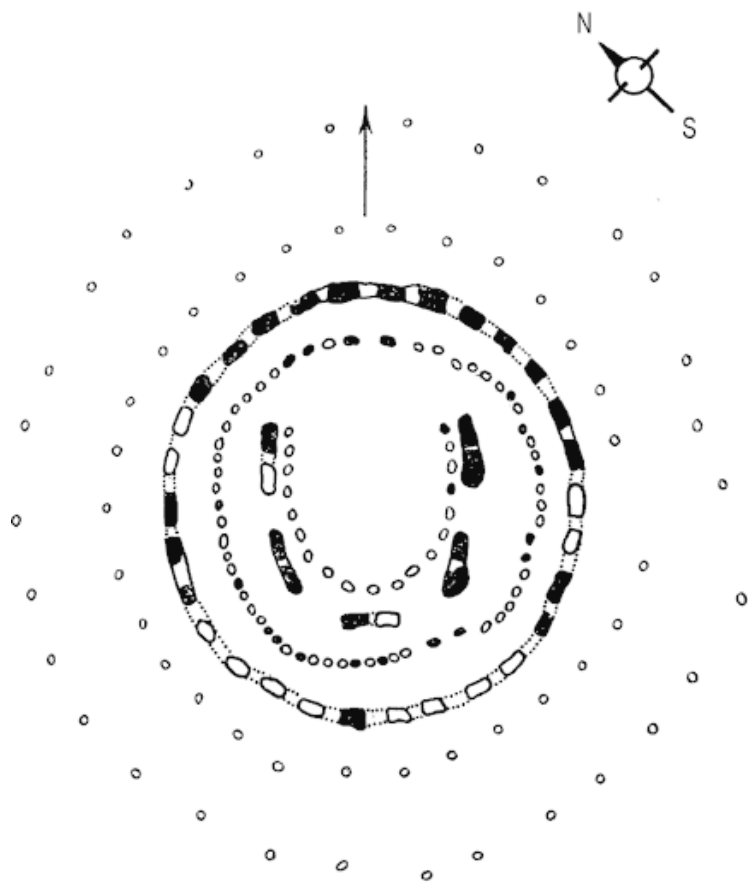
мутський, наприклад, переказуючи вже відому нам легенду про перевезення Танку Велетнів з Ірландії, стверджував, що після того як 15 тисяч британців зазнали невдачі, зробивши спробу перенести брили на свої кораблі, мудрий Мерлін наказав встановити спеціальні машини. Після цього британці легко упоралися з роботою.

Стоунхендж. Фотографія з повітря

Проте в XVII–XVIII ст. більшість тих, хто цікавився Стоунхенджем, вже не вірила, що його збудував Мерлін. Походження велетенської споруди стали пов'язувати з друїдами – служителями таємничої давньої релігії, які правили в Британії ще до того, як її захопили римляни. Втім, як встановили сучасні археологи, дійсність виявилась більш захопливою, ніж найтаємничіші легенди. Танок Велетнів не могли звести ні легендарний Мерлін, ні друїди. За часів Мерліна (V ст. н. е.) вже ніхто не пам'ятав його будівників. Він був неймовірно старим вже тоді, коли у Британії з'явилися перші друїди (десь V ст. до н. е.). Археологи стверджують: будівництво Стоунхенджу почалося ще у кам'яному віці і мало декілька етапів. Його початок дехто з вчених відносить до XXVIII ст. до н. е. Основні споруди були зведені в період 1900–1600 рр. до н. е. Хто їх будував, якою мовою вони говорили, у яких богів вірили, про все це зараз дізнатися неможливо. Але зрозуміло одне: вони були напрочуд вмілими інженерами і неабиякими астрономами, бо Стоунхендж – це не що інше, як величезний прилад для спостереження за небесними тілами.

Схід сонця в день
літнього сонцестояння

0 3 6 9 12 15 м

Який же вигляд має цей дивовижний пам'ятник? Він розташований на пласкій рівнині, де ніщо не затуляє обрію. Найдавніша його частина являє собою неглибокий рівчак з двома земляними валами по боках. Він утворює правильне коло близько 115 м у діаметрі. Ймовірно, що рівчак не мав самостійного значення, а служив кар'єром, з якого видобували матеріал для валів. Зовнішній вал нижчий та вужчий за внутрішній. Його висота становить приблизно 0,5–0,8 м, ширина – 2,5 м. Внутрішній вал був насипаний з крейди, якою дуже багатий ґрунт Солсбері. Мабуть, у давнину вал мав сліпучо-білий колір. Завширшки він 6 м і 1,8 м заввишки. На північному сході коло розірване і утворює десятиметровий прохід. Якщо стати в центр кола в день літнього сонцестояння, то саме в цьому проміжку видно, як сонце з'являється з-за обрію. Продовживши лінію від центра до виходу за межі кола ще на 30 м, натрапляєш на велетенську кам'яну брилу, що була встановлена тут давніми будівниками. Її верхівку видно з центра на рівні обрію, і сонце сходить майже просто над нею. Брила висотою 6 м і вагою близько 35 т необроблена і має неправильну форму. У середині кола були встановлені ще чотири брили різної форми. Дві з них не збереглися. Вони утворювали вписаний у коло прямокутник, довгі сторони якого перпендикулярні осі центр – схід сонця, а короткі – паралельні цій осі. Крім того, в найдавніші часи

існування Стоунхенджу вздовж внутрішньої стіни валу були викопані невеличкі ямки, всього 56. Вони різні за розміром, але теж утворюють правильне коло і розташовані на рівній відстані одна від одної. Незабаром після того, як вони були викопані, їх знову засипали крейдою. В деяких ямках зустрічаються обгорілі людські кістки. Мабуть, Стоунхендж був не тільки обсерваторією, але й місцем поховання.

Населення Британських островів встигло істотно змінитися, коли будівництва Танку Велетнів було поновлене. Нові зодчі звели у святилищі два концентричні кола з кам'яних брил блакитнуватого кольору, кожна з яких важила близько 5 т. Як і раніше, кола були розірвані на північному сході, і в цей проміжок можна було бачити встановлений за валом камінь, а наприкінці найкоротшої за рік ночі – схід сонця.

Будівництво було завершено близько 1500 р. до н. е, коли кам'яний вік вже був позаду і в Британії починалася епоха бронзи. Зодчі бронзового віку почали свою діяльність з того, що розібрали зведене попередниками коло з блакитнуватих каменів. На його місці вони збудували іншу споруду. Вона також являла собою коло з вертикально поставлених кам'яних брил, але цього разу брили були оброблені металевими інструментами, а зверху були укладені кам'яні перемички, щоб зробити кільце суцільним. Кам'яна перемичка нависала й над входом, але тут проміжок між двома сусідніми колонами був більший і утворював прямокутну пройму. Найцікавіше те, що у цій новій споруді брили були об-

роблені так, щоб знищувати природний ефект перспективи. Ті, що служили колонами, трохи розширювалися догори. Це давало ілюзію абсолютної вертикальності. Стоячі камені були оздоблені спеціальними виступами, а покладені зверху – заглибленнями, що забезпечувало міцність споруди. Між іншим, такий прийом більш характерний для дерев'яного будівництва, і в наш час стало відомо, що в Стоунхенджі були дерев'яні прототипи. Ще ближче до центра митці бронзового віку спорудили велетенську підкову, відкриту на північний схід. Вона складалася з п'яти трилітів. Триліт – це особливий термін, який вигадали для позначення цих споруд. Він означає два камені, поставлені поруч і накриті, мов дахом, третім. Найбільший з трилітів Стоунхенджу розташований напроти входу. Його висота сягає 8,7 м, а брили, що його складають, важать близько 50 т.

З блакитнуватих каменів, які використовували попередники останніх будівників, була споруджена ще одна підкова, в середині першої, та її складали не триліти, а звичайні стоячі камені. Зрозуміло, в наш час далеко не всі камені Стоунхенджу знаходяться на тому місці, де їх встановили давні будівники. Деякі з них зовсім зникли, початкове розташування інших не вдається встановити. Крім того, в ансамбль цієї пам'ятки включені численні насипи, ями і рівчаки, про які ми тут не згадуємо, але які дуже цікаві і важливі з точки зору археолога або астронома. Та в цій невеличкій статті ми лише спробували дати уявлення про те, як будували Стоун-

хендж. У нашого читача виникло, напевно, багато запитань. На них він зможе отримати відповіді у книжках, спеціально присвячених цій темі.

Глава 2

Архітектура давнього сходу (Єгипту та Месопотамії)

Стародавній Єгипет, розташований у долині найдовшої у світі ріки Ніл, належав до так званих великих річкових цивілізацій. Будівництво і будівельники відігравали тут надзвичайно важливу роль, адже від їхньої майстерності залежав стан складних іригаційних систем, що примушували ріку працювати на людину, у певну частину року вкриваючи лани шаром родючого намулу. Незабаром давні єгиптяни досягли значних успіхів у мистецтві будування. Почавши з іригаційних систем, вони згодом перейшли до власне архітектурних споруд. Перші державні утворення з'явилися у долині Нілу у 5 тисячолітті до н. е. Згодом вони об'єдналися

у дві великі держави – Верхній та Нижній Єгипет. Такі назви держави дістали через своє розташування вздовж течії ріки. Після об'єднання Верхнього та Нижнього Єгипту починається так званий династичний час, що його поділяють на три періоди, які носять назву Давнє царство (III тисячоліття до н. е.), Середнє царство (кінець III – початок II тисячоліття до н. е.) і Нове царство (середина і друга половина II тисячоліття до н. е.). Іноді події єгипетської історії датують за номером царської династії, що правила у час, коли подія трапилася.

Так склалося, що найвідомішими пам'ятниками давньої єгипетської архітектури стали гробниці, особливо Великі піраміди, що їх давні греки вважали першим з семи див світу. Але протягом своєї багатовікової історії єгиптяни будували піраміди відносно недовго. Поховання перших єгипетських царів, фараонів мають досить скромний вигляд. Камеру, куди клали мумію в саркофазі, викопували в ґрунті. Зверху робили насип, який обкладали кам'яними плитами. Утворена споруда мала плаский верх і скошені стіни. Таке поховання археологи називають арабським словом мастаба. Пізніше, коли гробниці фараонів стали більш вражаючими, у мастабах продовжували ховати знатних єгиптян. Першу справжню піраміду збудував на початку III тисячоліття до н. е. архітектор Імхотеп, могутній міністр засновника Третньої династії фараона Джосера. Ця піраміда не мала гладеньких стін, а була уступчастою. Вона являла собою нібито п'ять мастабів різного розміру, поставлених одна на одну. Піраміда

Джосера мала висоту 30 м, і, мабуть, її вважали б дуже величною спорудою, коли б її славу не затьмарили наступні.

Піраміда Джосера

Піраміди з гладенькими стінами з'явилися в Єгипті під час правління фараонів Четвертої династії. Спочатку їх розміри були порівняно невеликі. Але згодом були збудовані три Великі піраміди, що належали фараонам Хеопсу, Хефрену і Мікерину. Висота найбільшої з них – піраміди Хеопса – сягає майже 147 м.

За часів Середнього царства володарі Єгипту відмовились від спорудження пірамід. У цей час для фараонів та номархів (правителів областей) будували скеляні гробниці. Похо-

вальні приміщення видовбували у товщі скелі. Ззовні було видно лише вхід, оздоблений двома приземкуватими колонами, що носять назву протодоричних. Іноді вхід прикрашали монументальні барельєфи. Зайшовши усередину, потрапляєш у довгу вузьку залу, розділену протодоричними колонами на три частини. Таке приміщення, розділене опорами на паралельні галереї, носить в архітектурі назву гіпостильна зала. Стіни зали вкривали різнокольоровими фресками найрізноманітнішого змісту. Тут можна бачити не лише величні зображення небіжчика в оточенні богів, але й напрочуд жваві, незважаючи на певну умовність, жанрові сцени. Далі знаходилися поховальні камери, вхід до яких був щільно затулений великими обтесаними брилами. Найвизначнішим пам'ятником такого типу є некрополь у селищі Бені Гасан. За часів Нового царства скеляні поховання не мали зовнішніх прикрас. Вхід до гробниці був замаскований, і щоб потрапити до камери з тілом фараона, треба було довго блукати вузькими кам'яними коридорами. Такі таємні поховання робили тому, що боялися грабіжників, адже разом з царем ховали незліченні скарби, що повинні були прикрасити його існування в потойбічному світі. До таких таємних поховань належала гробниця фараона Тутанхамона, відома тим, що археологи знайшли її раніше, ніж давні грабіжники.

Піраміда Хефрена

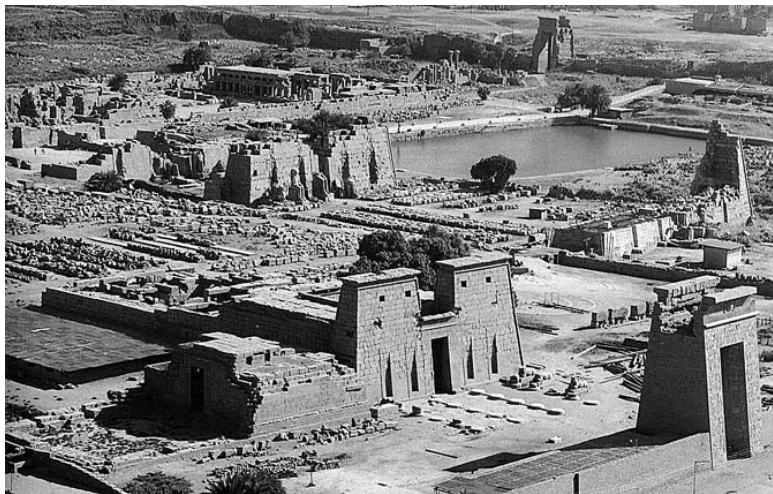
Втім, не лише домівки на смерть будували стародавні мешканці долини Нілу. Вони залишили своїм нащадкам багато храмів, присвячених численним єгипетським богам. Крім того, своє земне життя володарі великої держави теж проводили аж ніяк не в хижаках. Проте земному життю надавалося менше значення, ніж посмертному існуванню. Через те палаци, хоч і досить розкішні, будувалися з менш тривкого матеріалу, ніж поховальні споруди, і збереглися вони значно гірше. Одна з пам'яток світської давньоєгипетської архітектури, що порівняно непогано збереглась, – комплекс палаців в Ахет-Атоні (сучасна ЕльАмарна), столиці фараона

Ехнатона, який був релігійним реформатором і тому переніс свою резиденцію з Фів, де великий вплив мали жерці старого бога Амона. Головна вулиця нової столиці мала назву Дорога фараонів. Вона йшла з півдня на північ. На південному її кінці знаходився палац Мару-Атон, де проводилися всілякі розваги. У Північному палаці був розташований звіринець. Посередині стояв Головний палац. Його житлові приміщення містилися на схід від дороги, офіційні – на захід. Обидві частини палацу з'єднувала галерея, що проходила над вулицею. У центрі галереї було вікно, у якому фараон з родиною з'являвся перед народом.

Фрагмент розпису давньоєгипетської гробниці

На Дорозі фараонів знаходилася ще одна визначна споруда – храм бога Атона, сонячного диска. Він являв собою низку відкритих двориків, оточених колонами. Сонцю треба було молитися під відкритим небом. У Ель-Амарні були знайдені також знамениті скульптурні портрети красуні Нефертіті – дружини Ехнатона.

Фіви, Карнак, храм, присвячений Амону-Ра

Давньоєгипетські храми, як правило, являють собою низку гіпостильних зал та перистильних двориків (тобто двориків, з усіх боків оточених колонами). Вони розташовані один за одним, уздовж єдиної осі симетрії. Часто такі храми зво-

дило не одне покоління, і кожен фараон вважав своїм обов'язком прибудувати до них нові приміщення. Одним з найвідоміших є храм Амона в Луксорі, з яким пов'язана цікава легенда, або, краще сказати, історичний анекдот. Розповідають, що ніби на початку ХІХ ст. під час перебування у Єгипті наполеонівських військ французька військова частина, проходячи вулицями Луксора, побачила храм і раптом без будь-якої команди зупинилась, і усі вояки віддали честь. Отак вони були вражені величчю споруди.

Колонада храму Амона-Ра в Луксорі

Важливою деталлю єгипетських архітектурних пам'яток є численні кам'яні колони, виконані у вигляді лотосів, пальм

або пучків очерету. У напівтемряві храмових приміщень вони справляють дивне враження: здаються м'якими та гнучкими. Простягаєш руку – і з подивом відчуваєш під долонею жорсткий холодний камінь.

Фрагмент давньоєгипетської колони

Ще одна і, до речі, більш відома деталь – числені статуї-сфінкси, фантастичні кам'яні істоти з головою людини і тілом лева. Найбільший сфінкс, що зображує фараона Хефрена, майже так само відомий, як і Великі піраміди. Араби, які захопили Єгипет у середні віки, називали його Батьком Жаху. Двох справжніх єгипетських сфінксів можна бачити у Санкт-Петербурзі, просто неба, на Академічній набережній. Вони були вирізьблені з рожевого граніту в XV ст. до н. е. і привезені в Росію в 1832 р. Коли дивишся на них, понад усе вражає те, що на березі північної Неви гості зі стародавньої африканської держави виглядають не менш органічно, ніж на березі Нілу.

Великий сфінкс фараона Хефрена

Держави давньої Месопотамії, тобто долини річок Тигру і Євфрату, як і Єгипет, належали до великих річкових цивілізацій. Тож і тут будівельники були у великій пошані, а мистецтво архітектури розвинулося раніше, ніж в інших країнах. Але каміння тут бракувало, натомість було багато глини. Ось чому майстри Давнього Дворіччя стали першими у світі архітекторами, що працювали переважно з цеглою. У Єгипті також знали цеглу, але використовували її головним чином для побутових споруд. З цегли, часто навіть необпаленої на вогні, а тільки висушеної на сонці, складали житла бідняків. Більш поважні будови робили з каменю. У Давній Месопотамії цегла стає основним матеріалом як для побутових, так і для архітектурних споруд. Використовують переважно цеглу необпалену, бо дерево, необхідне для складання великих вогнищ, теж річ дефіцитна. Отже, справжня цегла коштує досить дорого, її використовують тільки для облицювання. Добре, що клімат Месопотамії це дозволяє, адже дощу тут майже не буває. Проте клімат кліматом, а за віки, що минули, від більшості колись величних глиняних споруд майже нічого не залишилося. До того ж, крім дощів, бувають ще розливи річок. Для того щоб захистити споруди від розливів, давні будівельники ставили їх на високі тераси, іноді робили з обпаленої цегли нижній поверх. Ще одним важливим будівельним матеріалом був асфальт, що також затримував

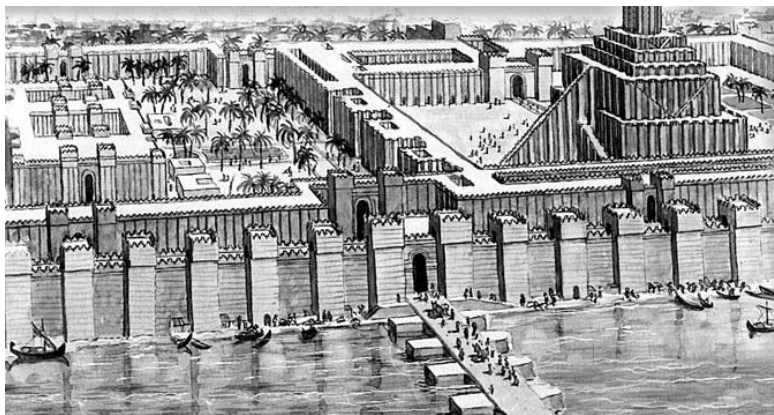
вологу. Крім того, асфальт змішували з глиною, утворюючи в'язкий розчин на зразок цементного, і ним скріплювали цеглу. Будівельний розчин – теж винахід мешканців Дворіччя. У Єгипті мурування було сухим, тобто добре обтесані камені щільно підганялися один до одного, але нічим не скріплювалися.

Давньоєгипетський сфінкс на березі Неви

Та, як ми вже казали, попри всі ці великі досягнення давніх майстрів, більша частина створених ними споруд зазнала нищівного руйнування. Знадобилася дуже копітка праця археологів та істориків, які вивчали записи давніх авторів, щоб ми зараз могли уявити собі первісний вигляд цих споруд. Як це не дивно, краще за інші збереглися найбільш давні – так звані зікурати.

Зікурати – це теж піраміди, але не такі, як у Єгипті. Вони уступчасті і складаються з кількох ярусів. Усередині їх робили з необпаленої глини, зверху облицховували глазурованою цеглою. На відміну від єгипетських пірамід зікурати не мали ніяких внутрішніх камер. Храм, присвячений божеству, ставили на верхівці. Полива на глазурованій цеглі була різнокольоровою. Знизу зікурат на дві третини обкладали чорною цеглою, верхню третину робили червоною, храм – блакитним з золотом. Вважається, що в уяві своїх будівників зікурат був моделлю всесвіту. Нижній чорний ярус символізував підземний світ, пов'язаний зі смертю, червоний – означав середній світ, де живуть люди, блакитно-золотий храм на верхівці був символом горішнього світу богів. До наших часів найкраще зберігся зікурат біля міста Чога-Занбіль, на південному заході Ірану. Найбільшим був зікурат у Вавилоні. Він був 90 м заввишки і займав площу близько 8100 кв. м. Цю споруду вважають прототипом біблійської Вавилонської вежі.

Стіни Вавилона. Реконструкція

Зікурат був не єдиною визначною архітектурною пам'яткою Вавилону. У час свого найбільшого піднесення це було, мабуть, найбільше місто у світі. Давньогрецький історик Геродот писав у V ст. до н. е., що Вавилон «улаштований так чудово, як жодне з відомих нам міст». Місто мало чітке планування і являло собою прямокутник, оточений подвійною стіною. Через кожні 20 м зовнішньої стіни здіймалася зубцювата вежа, квадратна за планом. Внутрішня стіна була меншою, ніж зовнішня, за нею починалися міські будівлі. Досить велику ділянку землі між двома стінами городяни обробляли, щоб мати запас харчів на випадок облоги. Всі укріплення були зроблені з обпаленої цегли. Будівлі в середині міста теж нагадували оборонні споруди. Характерною

рисою міського краєвиду були пласкі дахи, оточені зубцями. Стіни часто прикрашали блакитною та бірюзовою поливою. Цей декоративний прийом і нині залишається найулюбленишим у деяких країнах Сходу. Нині з пам'яток Вавилону збереглися Брама Іштар та Дорога процесій, оточена зубцюватими стінами.

Брама Іштар

Велика піраміда Хеопса

Три Великі піраміди здіймаються на західному березі Нілу напроти сучасної столиці Єгипту Каїра. Їх силуети – така сама невід’ємна частина каїрського міського краєвиду, як Вежа Ейфеля – паризького. У стародавні часи на цьому місці проходив кордон між Верхнім та Нижнім Єгиптом, що спочатку були окремими царствами. Після того, як обидва царства об’єдналися під владою одного володаря, тут вирішили влаштувати царські погребання. Західний берег був обраний тому, що з цією стороною світу давні єгиптяни пов’язували уявлення про смерть та потойбічне життя. Західний берег Нілу був відданий у царину мертвим.

Найбільша піраміда, піраміда Хеопса, була зведена у XXVI ст. до н. е. під керівництвом архітектора Хеміуна, що був сином брата фараона Хеопса і займав при ньому посаду начальника всіх будівельних робіт та верховного судді. Піраміда має висоту близько 147 м. Довжина кожної сторони основи дорівнює 233 м. Отже, вона займає площу більше п’яти гектарів. Піраміду складають 2300 тис. кам’яних брил, найлегші з яких важать 2,5 т, а вага найбільших сягає 30 тонн. При цих величезних розмірах піраміда спроектована з надзвичайною точністю. Похибка в розміщенні ребер та граней становить не більш як 20 см. Грані зорієнтовані по сторонах світу. Середину споруди складали з більш твердої гірської

породи, а зверху облицовували плитами з білого вапняку, старанно відшліфованими. Навкруги піраміди зводили земляний насип, що замінював будівельні ліси. Після закінчення будівництва насип був розібраний.

Зі сходу і заходу Велику піраміду оточують мастаби, в яких поховані близькі до фараона особи, та піраміди його дружини і дітей. На тлі велетенської споруди вони здаються зовсім маленькими. Будівництво згодом двох інших великих пірамід – Мікерина і Хефрена, мабуть, зруйнувало первісний задум архітектора. Втім, їх будівники не змогли перевершити Хеопса. Піраміда Хеопса залишилася найбільшою.

На північній грані, на висоті 14 м від землі, знаходиться вхід. Зараз його добре видно, але у давнину цей вхід затуляла біла вапнякова плита, що не відрізнялась від облицювання. За плитою починається довга і дуже вузька галерея. Ширина її не перевищує 1 м. Вона веде під кутом униз до невеличкого майданчика, за яким роздвоюється. Один з утворених коридорів йде вгору, другий – униз. Той, що веде вниз, заглиблюється у скелю, на якій збудована піраміда. На глибині 30 м коридор стає горизонтальним і приводить у невеличку камеру, що порожня і справляє враження недоробленої. Від неї йде ще один горизонтальний коридор, що незабаром впирається у глухий кут.

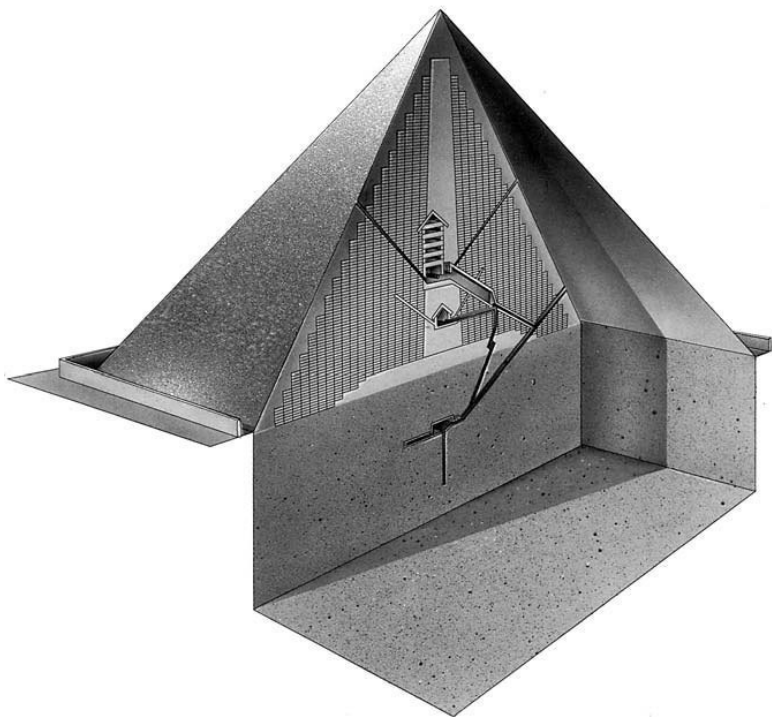

Великі піраміди

Повернемося тепер до другого коридору, який, як ми пам'ятаємо, веде нас угору. Цей коридор ще вужчий за перший. Видряпавшись ним на 33 м угору, потрапляєш на майданчик, звідки горизонтально розташований прохід веде до ще однієї недоробленої камери. Якщо ви виберете інший шлях, то просто з майданчика потрапите у так звану Велику галерею, що далі підіймається під кутом угору. Вона має 2 м завширшки і аж 8 м заввишки. Склепіння стелі дуже загострене. Стіни, стеля і підлога облицьовані білими вапняковими плитами, що відшліфовані так старанно, що вапняк стає схожим на мрамур. Підлога дуже слизька, і підніматися гале-

реєю можна тільки ступаючи у спеціальні заглиблення. Галерея закінчується високим кам'яним порогом, за яким – маленька кімната, висотою 3 м, а далі дуже низький та вузький прохід, а точніше пролаз, до головної камери. Висота стелі цього приміщення становить 6 м. Стіни обкладені гранітними плитами, відполірованими до дзеркального блиску. З кімнати крізь товщу піраміди назовні ведуть два отвори, занадто вузькі, щоб їх можна було назвати проходами. Гадають, їх призначення – вентиляція, хоча навіщо провітрювати поховальне приміщення, не дуже зрозуміло. Щоб зменшити тиск майже стометрової кам'яної маси на стелю кімнати, над нею влаштовано 5 порожнин, розташованих одна над одною. До них не вели ніякі проходи. У найголовнішій кімнаті знайшли порожній гранітний саркофаг і більше нічого. Так само виглядала ця кімната і в середні віки, коли сюди проникли слуги арабського халіфа Мамуна, який був сином відомого з казок «Тисячі і однієї ночі» Гарун-аль-Рашида. Куди поділася мумія та поховальні скарби і чи були вони взагалі коли-небудь у цій кімнаті, так і залишається невідомим. На цю тему висувалося багато гіпотез. Найпопулярніша версія пограбування здається невірогідною. Адже грабіжники забрали б лише цінні речі. Навіщо їм чисто прибирати поховальну камеру та ще й тягти з собою гранітне покриття саркофага? Хіба що воно не було гранітним, проте це малоймовірно. Дехто вважає, що всі відомі нам приміщення Великої піраміди зроблені для того, щоб збити з пантели-

ку майбутніх грабіжників. А справжнє погребання зі скарбами і досі заховане десь у її товщі. Існує також версія, що тут взагалі ніколи ніхто не був похований. Піраміда нібито була кенотафом – хибною гробницею. У Єгипті існував звичай: коли фараон відсвятковував тридцятиріччя свого правління, отже, скоріш за все, знаходився вже в похилому віці, над ним справляли спеціальний обряд, що імітував його вбивство та нове народження. Після цього влаштовувався ритуальний похорон скульптурного зображення фараона. Для цього і будували кенотафи. Так що, можливо, фараон Хеопс разом зі своїми скарбами був похований зовсім в іншому місці.

Піраміда Хеопса у розрізі

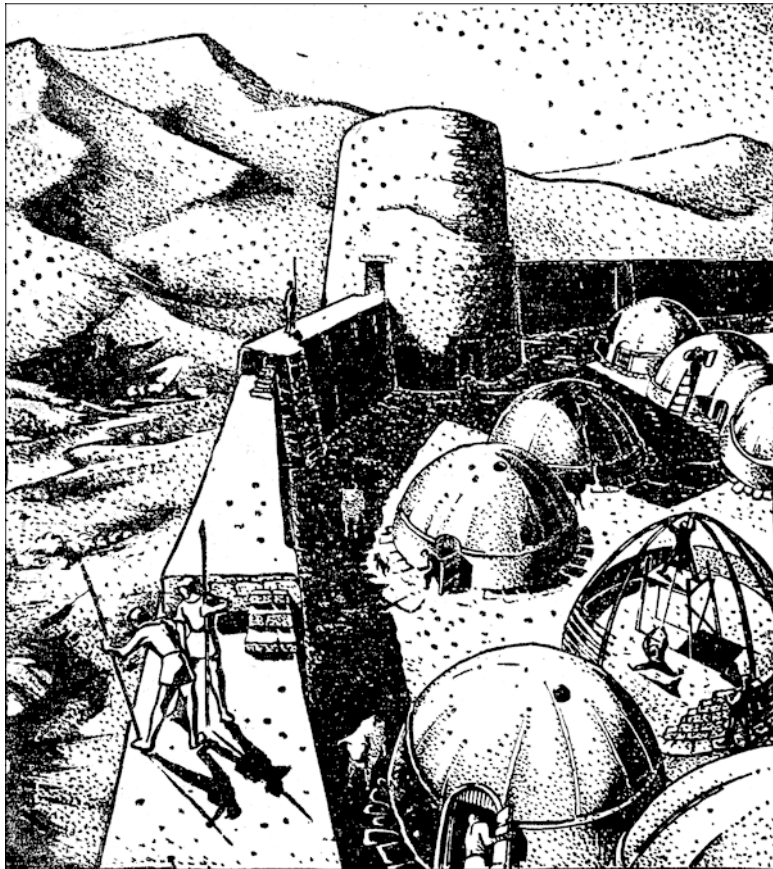
Глава 3

Фінікійські та крито-мікенські архітектурні споруди

Видатними будівниками Стародавнього світу були також фінікійці. Фінікія – вузька смуга землі на східному узбережжі Середземного моря. Зі сходу вона обмежена Ліванськими горами. На цій порівняно невеликій території ще в третьому тисячолітті до н. е. виникло кілька міст, які згодом перетворилися на торгівельні держави. Найвідоміші з них – Тір, Сідон і Бібл. Всі вони відігравали важливу роль в біблійській історії і часто згадуються у Біблії. Найбільшого розквіту ці міста досягли в середині II тисячоліття до н. е. Кожне з великих міст мало менші, залежні від нього міста. Такі «дочірні»

міста засновувались і у Фінікії, і скрізь по берегах та островах Середземного моря, бо фінікійці мали чудові кораблі і вели торговельні справи в далеких країнах. Отже, зразки їхньої архітектури можна побачити і в Північній Африці, де вони заснували могутнє місто Карфаген, і на заході, в Іспанії. Найстарішим зразком фінікійської будівельної майстерності є укріплення міста Єрихона, що був могутньою фортецею. Облозі Єрихона ізраїльським військом і його падінню відведено чимало місця в Старому Заповіті. Єрихон розташований досить далеко від морського берега, на схилі западини Мертвого моря на 250 м нижче рівня моря. Його укріплення, зруйновані приблизно в XV–XIII ст. до н. е., являли собою подвійну кам'яну стіну. Зовнішня стіна мала товщину 2 м, внутрішня – 4. Заввишки стіни сягали 10 м. Між ними лишався простір 5 м завширшки. Цей простір заповнювали житлові будови.

Стіни Єрихона. Реконструкція

Фінікійці зводили будівлі не лише з каменю. Чудовим будівельним матеріалом був славнозвісний ліванський кедр.

Великі ліси з цих могутніх та струнких дерев вкривали схили Ліванських гір. Цілі стовбури кедра добре годилися на те, щоб робити з них бантини та перекриття. Деревина була міцною і добре оброблялася. Часто з неї виготовляли і декоративні частини будови. Іноді деревину вкривали тонким шаром золота. Саме так був оздоблений храм, споруджений за наказом царя Соломона в Єрусалимі. Цю роботу виконали для мудрого царя будівельні майстри, яких він запросив з Тіру.

Цікавим різновидом фінікійських споруд були штучні гавані, які вони будували для своїх кораблів. Давні літературні джерела свідчать, що Карфаген мав велику штучну гавань, зроблену у формі правильного кола. До наших часів вона не збереглась. Велике враження на сучасників справляли міські мури Карфагена, у другому ярусі яких були влаштовані приміщення для утримання бойових слонів. Ці мури були вщент зруйновані римлянами під час так званих Пунічних воєн, і ми знаємо про них лише з літературних джерел.

Ще одна велика культура розвивалася в II тисячолітті до н. е. у середземноморському регіоні. Йдеться про так звану мінойську, або крито-мікенську, цивілізацію, головні центри якої знаходилися на островах Криті та Санторіні. Пам'ятники цієї культури зустрічаються і на континенті. Найвідоміші з них – міста Мікени та Тірінф, розкопані наприкінці XIX ст. археологом-любителем Г. Шліманом на Балканському півострові. Міста оточені мурами, що складені з вели-

ких оброблених брил. Таке мурування називають циклопічним, бо в грецьких легендах розповідається, що його робили не люди, а велетні-кіклопи. Видатною пам'яткою мінойської архітектури є Брама левів у Міkenaх. Вона являє собою прямокутний портал, складений з важких кубічних блоків і перекритий зверху довгастою кам'яною бантиною. Зверху встановлена велика трикутна плита з барельєфом, який зображує двох левів, що сидять.

Храм Соломона в Єрусалимі, збудований фінікійськими будівельними майстрами. Реконструкція

Зовсім інший характер має мінойська архітектура на островах. Тут майже зовсім відсутні товсті мури. Навіть на бе-

резі немає фортець. Цей дивний факт звичайно пояснюють тим, що мінойці мали наймогутніший у світі воєнний флот. На своїх островах вони відчували себе у цілковитій безпеці і фортець не потребували. На Криті археологи знайшли велику кількість будов, що відрізнялися своєрідним стилем. Особливої слави зажили царські палаци у Фесті та Кносі.

Середземноморські острови здебільшого розташовані у сейсмічнонебезпечній зоні. Тут часто трапляються землетруси. Мінойські будівельники перші вигадали гнучку сейсмічно стійку конструкцію. Вони вмонтовували у стіни спеціальні рейки, що запобігали руйнуванню будови від підземних поштовхів. На жаль, цей чудовий винахід не врятував давню цивілізацію від катастрофічної загибелі.

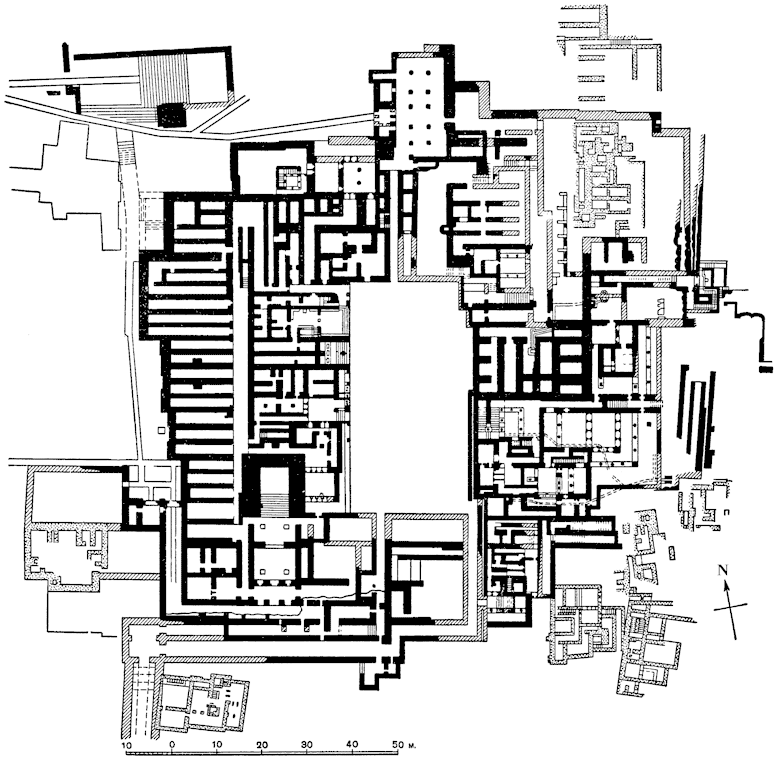
Острів Санторін, на якому, на думку деяких археологів, була розташована головна столиця мінойців і база їхнього флоту, нині має форму тонкого серпа. Але у давнину він мав майже круглу форму і на ньому існував вулкан. Близько 1450 р. до н. е. цей вулкан вибухнув, а разом з ним зникла і більша частина острова. На багатьох інших островах Середземного моря відбулися землетруси, а їхні береги дуже постраждали від цунамі. Мінойські міста були зруйновані, лани вкрилися вулканічним попелом, але найстрашнішим виявилось те, що у столиці на Санторіні загинули найосвіченіші люди мінойського суспільства. Невдовзі ця неповторна культура прийшла в цілковитий занепад, але залишилась у пам'яті сусідів, у міфах та легендах єгиптян та греків. Особливо барвистими були давньогрецькі легенди. Тривалий час їх вважали цілковитою вигадкою, поки археологічні відкриття кінця XIX – початку XX ст. не довели, що народна фантазія мала під собою історичну основу. Однією з таких легенд дехто вважає розповідь про таємничу Атлантиду – щасливу країну, яку за одну ніч поглинули морські хвилі.

Легенда про Лабіринт та археологічні дослідження Артура Еванса

Відомий давньогрецький міф розповідає про славетного афінського майстра Дедала, який був вимушений залишити свою батьківщину і після тривалих мандрів знайшов притулок на острові Крит, у столиці могутнього царя Міноса. Для Міноса Дедал збудував величезний палац, де було безліч кімнат та заплутаних коридорів. Планування палацу нібито було таким складним, що ніхто, потрапивши усередину, не міг знайти шлях до виходу і мусив залишитись у палаці до самої смерті. Це творіння Дедала дістало назву Лабіринт. Тепер так називається будь-яка будова, що має складну й заплутану систему переходів.

Мешканцем палацу Мінос зробив страшне чудовисько на ім'я Мінотавр (Бик Міноса). Чудовисько мало могутню людську постать та голову бика. Ув'язнений в Лабіринті Мінотавр не міг звідти вийти і був безпечний для жителів Криту. Але він потребував їжі, і його годували полоненими. Цар Мінос був могутнім володарем, і греки мусили йому підкорятися. Він наклав на афінян данину. Зобов'язав віддавати йому по сім дівчат і сім юнаків. Їх привозили на Крит і пускали у Лабіринт, де вони блукали, поки не зустрічали людоджера-Мінотавра, а разом з ним свою смерть. Цю криваву данину афіняни мали сплачувати, аж поки серед приречених

на жертву юнаків не опинився царський син Тесеї. Він убив Мінотавра і звільнив таким чином своїх співвітчизників від страшного податку.

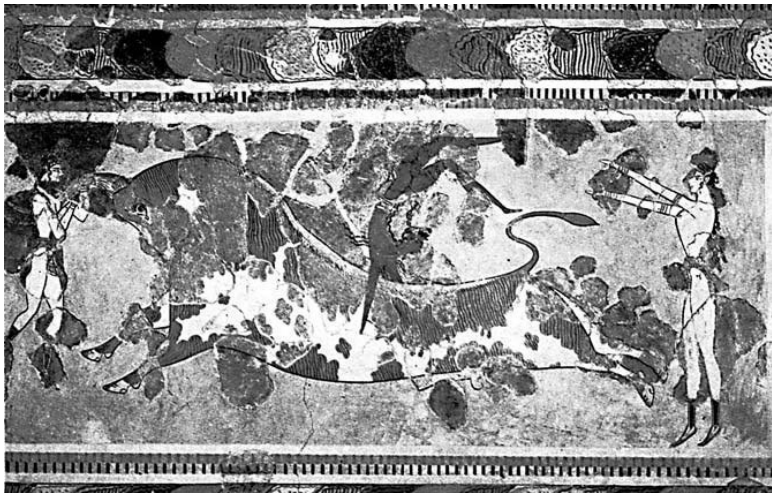
План Кноського палацу

Протягом тривалого часу вважали, що усі розповіді про царя Міноса і палац Лабіринт – лише плід багатої народної

уяви. Більшість учених дотримувалися цієї думки до початку ХХ ст., аж поки на Криті почав свої дослідження англійський археолог Артур Еванс. Він приїхав на острів у 1899 р. Неподалік від античних споруд класичного періоду, якими дуже багатий Крит, його увагу привернули дивні горби на ґрунті. Він почав копати в цьому місці. Скоро археолог натрапив на фрагмент великої будівлі, архітектура якої вочевидь не мала нічого спільного з класичною давньогрецькою. Зрозуміло, Еванс продовжив розкопки, і крок за кроком йому відкрився величезний палац, що складався з безлічі кімнат, двориків, переходів та галерей. Коли через 35 років розкопки були завершені, з'ясувалося, що палац займає площу близько 10000 кв. м і має чотири поверхи. Два з них наземні, а два містяться під землею. Встановили, що палац був збудований у II тисячолітті до н. е., тобто років на тисячу раніше того часу, коли давньогрецькі письменники записали міф про Мінотавра, завдяки чому ми змогли з ним познайомитись. Отож історики ще раз переконалися: іноді легендам варто довіряти, адже Лабіринт дійсно існував. Щоправда, народна уява у цьому випадку була занадто похмурою. Знайдений Евансом палац, хоч у ньому і легко заплутатись, аж ніяк не нагадує гігантську пастку-в'язницю, якою змальовують Лабіринт греки. Може, десь у ньому і тримали в'язнів, але в цілому він мав, вочевидь, інше призначення.

Кносський палац. Фрагмент

Акробати з биком. Фреска з Кноського палацу

Ця дивовижна споруда, нині відома під назвою Кноський палац (Кнос – назва міста, давньої столиці царя Міноса), має дуже своєрідну архітектуру. Центральну його частину займає прямокутний двір 23,5 м завширшки і 53 м завдовжки. Двір оточують численні будівлі. Ансамбль позбавлений будь-якої симетрії, але, попри все, в його розміщенні помітні певний порядок і гармонія. Палац не можна охопити поглядом з якоїсь однієї точки, тут ніде нема далекої перспективи, бо всі галереї весь час вигинаються. Найкраще його архітектура сприймається під час руху, коли погляду відкриваються нові й нові несподіванки. Стелі тут порівняно невисокі. Їх

скрізь підтримують характерні колони, що мають форму перекинутого зрізаного конуса – звужуються донизу і розширюються вгорі. Стовбури колон пофарбовані у яскраво-червоний колір, інші деталі – у чорний та білий. Стіни прикрашають барвисті фрески. Особливо часто трапляється зображення бика, який, напевне, посідав особливе місце в релігійному культі мінойців. Але вченим не відомо, чи справді бичу на Криті приносили людські жертви, як це оповідається у міфі про Мінотавра. Палац ніколи не був і не міг бути фортецею. У ньому нема нічого схожого на військові укріплення. Основним матеріалом, що застосовувався для його будівництва і оздоблення, був алебастр.

Глава 4

Архітектура давньої Греції

Осередок зародження давньогрецької культури знаходиться на Балканському півострові на узбережжі Середземного моря, там, де розташована сучасна країна Греція. У давнину вона називалась Еллада. Це не означає, що більшість пам'яток давньогрецької культури знаходять саме тут. Греки були торговельним та морським народом і засновували нові міста майже скрізь на узбережжі Чорного та Середземного морів. Їх порівнювали з жабками, що обсіли береги ставка. Північно-східним форпостом давньогрецької цивілізації було місто Танаїс у гирлі Дону біля сучасного Таганрога, найзахіднішим містом – Масилія, нині французький Марсель. Дуже багато грецьких колоній було засновано в Південній Італії, що навіть дало привід саме цей регіон, а не Балканський півострів, назвати Великою Грецією. Значна кіль-

кість пам'яток давньогрецької культури знаходиться також у Малій Азії, на території сучасної Туреччини. Історія розвитку давньогрецького суспільства та культури традиційно поділяється на три періоди: архаїчний період, що охоплює VIII–VI ст. до н. е., класичний (V – початок IV ст.) і період еллінізму (кінець IV–II ст.). Останній період пов'язують з завойовницькою діяльністю Александра Македонського, наслідком якої став синтез давньогрецьких та східних культурних елементів. У II ст. на світову арену виходять римляни. Вони поглинули та творчо розвинули грецьку культуру. Ці дві споріднені культури – грецьку та римську – часто називають античними, на відміну від інших стародавніх культур, наприклад давньоєгипетської (мається на увазі найдавніший Єгипет, до моменту його підкорення Александром Македонським).

Значення досягнень давньогрецьких митців для розвитку світової культури взагалі, і архітектури зокрема, важко переоцінити. Звичайно, хтось може вважати єгипетські чи індійські споруди більш вражаючими, це його право. Але внесок давніх греків у архітектурне мистецтво все одно буде більш вагомим, бо вони створили ту основу, яку використовували і творчо розвивали архітектори багатьох країн протягом тисячоліть.

Естетичні ідеї мешканців Давньої Еллади принципово відрізнялися від ідей єгиптян. Це пов'язано з особливостями світосприймання обох народів. Єгиптянин був зорієтова-

ний на потойбічні цінності, все життя він готувався до смерті. Для греків характерне відносно байдуже ставлення до питання, що буде з ними після смерті. Вони здебільшого переймалися своєю земною долею. Тому саме серед греків з'явилися перші відомі історикам філософи-матеріалісти. Звичайно, не всі греки були матеріалістами, навпаки, релігія відігравала дуже важливу роль у їхньому житті, і головною архітектурною спорудою у давньогрецькому місті був храм, тим більше що греки класичного періоду влаштували у себе демократію і майже не знали палаців. Але ставлення до релігії тут було трохи іншим, ніж на Давньому Сході. Єгипетська архітектура покликана дати уявлення про безмірну могутність богів та фараонів (яких, до речі, теж вважали богами). Вона приголомшує своєю величию. Перед грецьким архітектором стояло зовсім інше завдання. Грецький храм – це, звичайно, домівка бога, але передусім – це громадська будова, і прославляє вона велич і красу вільного громадянина. Бог у цьому випадку виступає як заступник громади, а не таємнича надлюдська сила. Тому і естетика тут інша. Митці Давньої Еллади проголосили принцип: «Людина є мірою всіх речей», і за цим принципом жили. З точки зору давнього грека, ніщо не може бути прекраснішим за струнке людське тіло, чоловіче чи жіноче. Тому одним з найпопулярніших видів мистецтва була скульптура, якою охоче оздоблювали храми. Але й більш абстрактні за формою архітектурні деталі повинні були знаходитись у гармонії з людською постаттю.

ТЮ.

Храм у Гарні (яскравий приклад так званого периптеру)

Втім, варто повернутися трохи назад і розповісти історію давньогрецького храмового будівництва з самого початку. Найдавніші храми будували на кам'яній платформі, але стіни складали з необпаленої цегли і оздоблювали дерев'яними колонами. Пізніше стіни почали облицховувати розфарбованими плитками з теракоти (обпаленої глини). Згодом як будівельний матеріал стали використовувати вапняк і нарешті мармур. Храми ставили на високих уступчастих плат-

формах, так званих стилобатах. Висота сходів, що вели до дверей храму, була завеликою для людини. Це робило ходу жерців під час релігійних процесій більш урочистою. Храми, що ставилися небесним богам, були звернені входом на схід, а ті, що були присвячені обожненим предкам, – на захід, у бік країни мертвих. У VII ст. до н. е. склався особливий тип будови, так званий периптер, що ліг в основу подальшого розвитку грецької храмової архітектури. Периптер являв собою прямокутну в плані споруду, з усіх боків оточену колонадою. Наслідування цього зразка не робило грецьку архітектуру одноманітною. Творча індивідуальність виявлялась у виборі пропорцій та деталей. Всупереч поширеному уявленню, грецькі храми не були зовсім білими, якими ми їх бачимо зараз. Верхні частини розфарбовувалися в червоний та синій кольори. Широко використовувалася позолота. Розфарбовувалась також скульптура, якою любили прикрашати храм. Інтер'єрові надавалася менша увага, ніж зовнішньому вигляду, бо грецький храм не був місцем, де збиралися віруючі. Він вважався домівкою бога, усередині ставили його зображення. Сюди, як правило, заходили лише служителі культу. Громадяни, що прийшли віддати шану богові, збиралися на площі перед східним фасадом храму. Тут же зазвичай зводили вівтар для жертвоприношень.

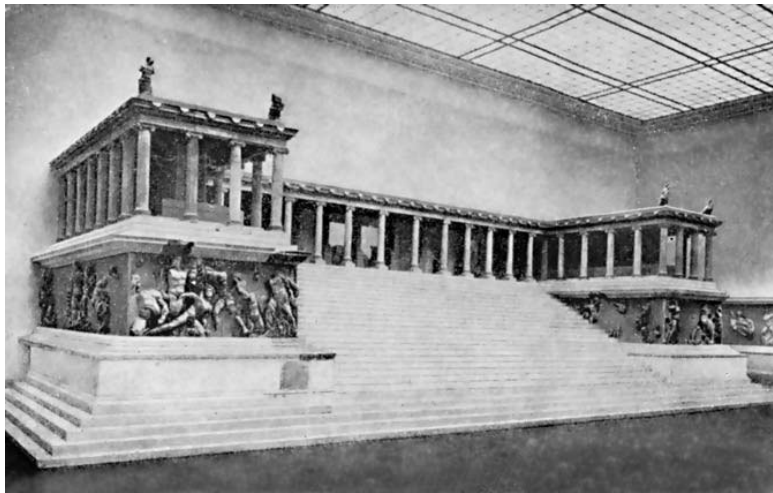
Задумлива Кора. Скульптура з Афтського акрополя. VI ст. до н. е.

Вівтар – це особливий тип античних культових споруд. Іноді він зводився і там, де не було храму. Вівтарі встановлювали на вершинах гір та пагорбів, у священних гаях та на перехрестях. Найдавніші вівтарі складали просто з дров, на яких спалювали жертви. Потім почали будувати постійні вівтарі – прямокутні в плані, уступчасті кам'яні споруди. Їх прикрашали квітами і гірляндами, а потім скульптурами та барельєфами. В елліністичний період з'явилися споруди грандіозних розмірів. Одним з найушавленіших був вівтар Зевса в малоазійському місті Пергамі, прикрашений грандіозною скульптурною композицією, що зображувала боротьбу олімпійських богів з титанами, синами богині-Землі.

Більша частина храмів у грецьких містах зводилася на акрополі, природному пагорбі або скелі, що височіли над містом і оточувалися мурами, що могли правити за воєнні укріплення. Акрополь – це серце міста, місце проведення релігійних свят, його намагалися робити якомога ошатнішим. Часто храми ставили також на агорі – міській площі, що була осередком повсякденного громадського життя.

Для грецького житлового будинку типовою є замкненість. Всі його вікна виходять у внутрішній дворик, до вулиці він звернений глухою стіною. Будинки, що були дуже прості в архаїчний період, щодалі стають ошатнішими. Але і в кла-

сичний період серед них немає таких, котрі особливо вирізнялися б своїми розмірами. Славетні афінські воєначальники мали досить скромні житла. У деяких містах будинки можна назвати навіть типовими за розмірами та плануванням. Найвідоміший приклад – житлові споруди невеличкого містечка Олінф у Македонії. Їх, звичайно, не можна вважати видатними архітектурними пам'ятками, але й у цих скромних спорудах знайшли втілення уявлення давніх греків про порядок і гармонію. Середній розмір такого типового будинку становить 280 кв. м. Приблизно 1/5 частину загальної площини займає внутрішній двір. Головні житлові приміщення знаходилися з північної сторони. Їх двері та вікна виходили не просто у двір, а в так звану пастаду, криту галерею, глибиною близько 3,5 м. Пастаду підтримували дерев'яні колони. Південна частина була нижча за північну, щоб не заважати проникненню сонячного світла у житлові приміщення.

Пергамський вівтар. Реконструкція

Втім, у тому ж таки Олінфі знайдено будинки, що вочевидь належали непересічним громадянам. Та ці будинки теж не можна назвати палацами, хоч вони розташовані окремо, далеко один від одного, за межами житлових кварталів. Їхні розміри перевищували звичайні приблизно в півтора рази. Внутрішнє убрання відрізнялося більш витонченим смаком, але його не можна назвати розкішним. Основною прикрасою такого будинку була чудова мозаїка, що вкривала двір. Значну роль відігравали розписи на стінах та заглиблення, у які ставили вази чи статуетки.

Трохи пізніше греки почали споруджувати будинки, в

яких пастади були замінені перистилем – колонадою, що оточувала внутрішній двір з усіх боків, а не лише з північної сторони. Зразки таких житлових будинків були знайдені археологами на острові Делос у Егейському морі. Вони належать до елліністичного періоду. Колони перистилію не були їх єдиною прикрасою. Всередині двору влаштовували басейн для збирання дощової води. Він був плаский та неглибокий, і через прозорий водяний шар можна було бачити яскраву мозаїку, виконану з великою майстерністю. Мозаїки прикрашають не лише басейни, а й кімнати і дворики. Їх сюжети підказували археологам назви знахідкам. Так, один з делоських будинків носить ім'я «Будинок тризуба». Одна з його мозаїк зображує дельфіна, друга – чорний тризуб, обвитий стрічками. Інший будинок прикрашає чудова мозаїка з зображенням бога вина Діоніса з пантерою, священною твариною цього бога.

Діоніс з пантерою. Мозаїка житлового будинку на острові Делос

Винаходом давніх греків є театральні вистави, для влаштування яких будувалися спеціальні споруди – театри. Давньогрецький театр не мав даху, вистава відбувалась під від-

критим небом. Він влаштовувався на схилі пагорба, в якому робили штучне напівкругле заглиблення. Ряди сидінь для глядачів мали вигляд півкола і розташовувалися на схилі один над одним. Будова театру складалася з трьох частин: театрону – частини, де розміщалися глядачі, орхестри – майданчика, де виступав хор, і скени – невеликої будови, де перевдягався актор. Іноді театри були дуже великими. Наприклад, афінський театр міг вмістити 17 000 глядачів, майже всіх вільних громадян міста. Попри те, що архітектура грецьких театрів дуже проста і навіть утилітарна, на багатьох вона справляє велике враження своєю гармонійністю. Великої слави завдяки своїй красі і унікальним акустичним властивостям зажив театр в Епідаврї, що був зведений у IV ст. до н. е. біля знаменитого святилища Асклепія, бога лікування.

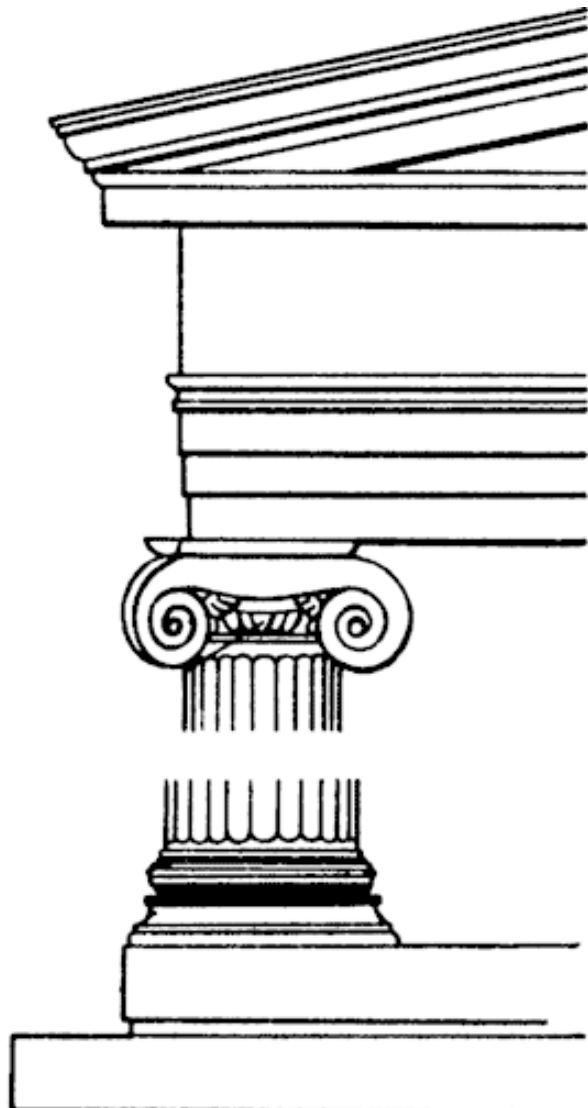
Театр в Епідаврї

Будівельні майстри Давньої Греції перші ввели поняття ордера в архітектурі. Слово «ордер» означає порядок, певну співрозмірність окремих частин споруди. У класичній грецькій архітектурі існувало три ордери: доричний, іонічний та корінфський. Найдавнішим є доричний ордер. Споруди, виконані в цьому ордері, були найбільш приземкуваті. Колони робили порівняно товстими. За уявленнями давніх греків,

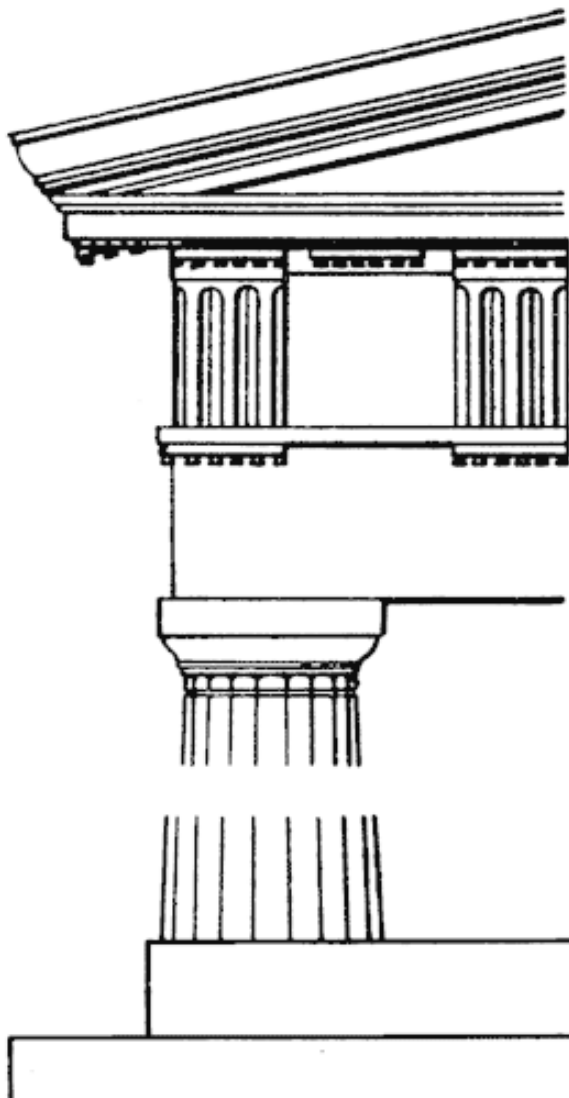
доричні споруди символізували мужність та силу. Пропорції їх окремих деталей пов'язувалися з пропорціями чоловічої постаті. Стовбур доричної колони був прорізаний поздовжніми жолобцями, що носять назву канелюри. Зверху колона закінчувалася капітеллю, що складалася з округлої кам'яної подушки і пласкої плити. Подушка та плита мають відповідно назви ехіна та абака. Колони підтримують гладку, вкладену упоперек балку, що носить назву архітрав. Потім іде фриз – широка горизонтальна смуга, як правило, прикрашена барельєфами, а далі – карниз. Часто фриз складався з тригліфів – вузьких, прорізаних жолобцями прямокутників, та метоп, майже квадратних плит, на яких вирізьблювали міфологічні сцени. Торцеві сторони храму вінчали трикутні фронтони, теж оздоблені карнизом.

Іонічний ордер. Малоазійський варіант

Іонічний ордер. Аттичний варіант

Доричний ордер

Капітель іонічної колони

Колони іонічного ордеру є тоншими та вищими за доричні. Їх порівнюють зі стрункою жіночою постаттю. Канелюри прорізані глибше і розділені плескатими гранями, що створює неповторну гру світла та тіні. Капітель має більш примхливий вигляд. Вона оздоблена двома спіралеподібними завитками. Фриз не є обов'язковою деталлю у спорудах іонічного ордеру.

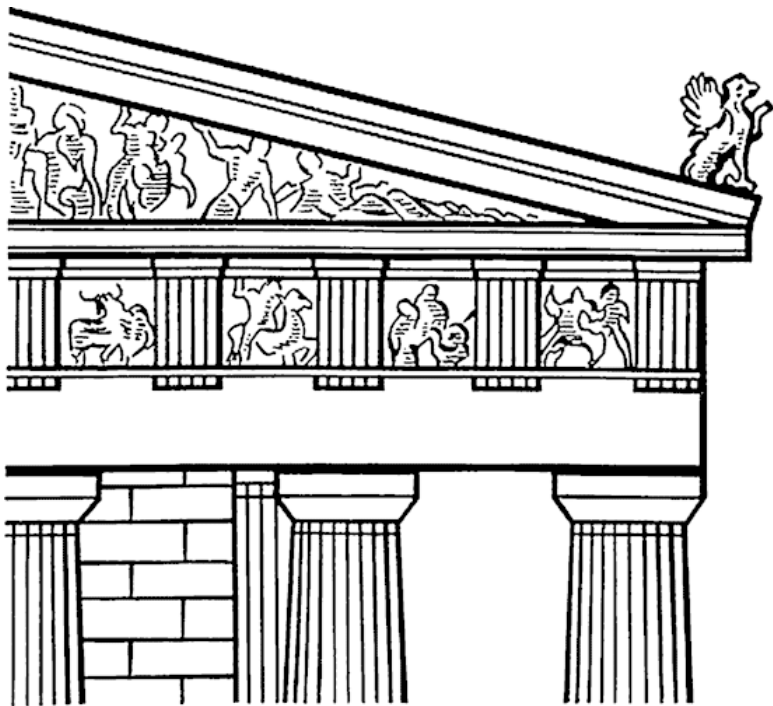
Храм Аполлона в Коринфі. VI ст. до н. е. Ордерна система ще не склалася

Третій класичний ордер – корінфський – виник набагато пізніше, ніж перші два. Іноді його вважають особливим

різновидом іонічного ордеру. Колони тут стають ще стрункішими. Цей ордер – втілення тендітної постаті юної дівчини. Капітелі мають вигляд корзини з візерунчастого листа. Три грецькі ордери, до яких згодом додалися ще два римські, широко використовуються і сучасними архітекторами.

Афінський акрополь

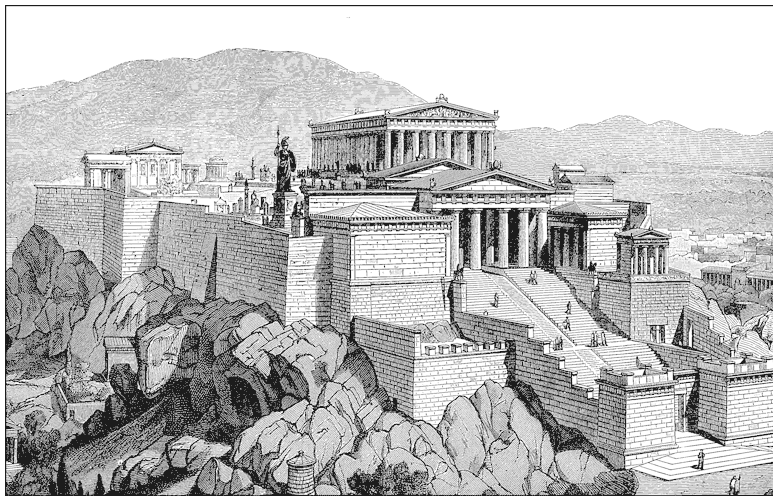
Найвищою точкою політичного і культурного розвитку грецьких полісів вважається середина V ст. до н. е., період після закінчення греко-персидських воєн, у яких греки здобули перемогу завдяки своїй мужності. В усіх головних битвах перси мали кількісну перевагу, і в очах греків власна перемога була доказом переваги грецької демократії над східною деспотією. Весь хід війни показав, на що здатен вільний громадянин, коли він захищає свою батьківщину і свою громаду.

Зразок фриз

Союз грецьких міст очолювали Афіни, що були зразком грецької демократії. Всі громадяни-чоловіки мали там виборче право і могли бути обрані на будь-яку державну посаду. Афіни також були загально визнаним культурним центром, всілякі мистецтва досягли тут найвищого розквіту. Перікл, найвідоміший політичний діяч цього періоду, так

визначив художні смаки своїх співгромадян: «Ми любимо красу без примхливості та мудрість без зніженості». Живим втіленням цього естетичного принципу став ансамбль афінського акрополя.

Загальний вигляд афінського акрополя. Реконструкція

Той афінський акрополь, що відомий нам сьогодні, був збудований відразу після закінчення греко-персидських воєн на місці старого, зруйнованого персами. Керування будівництвом взяв на себе Фідій, друг Перікла і найвідоміший грецький скульптор, якого сучасники називали «прекрасний ремісник». Невелика скеля, на якій зведений акрополь, має неправильну форму і похилу верхівку. Давньогре-

цькі будівельники не стали її вирівнювати, а створили асиметричний, але по-своєму врівноважений ансамбль, що чудово вписувався у природний ландшафт.

Акрополь був воєнним укріпленням, головним міським святилищем, громадським центром. Тут зберігалися суспільні скарби, розміщувалася картинна галерея – пінакотека, проводилися святкові обряди на честь богині Афін Паллади, покровительки міста. Найбільшим святом в Афінах були Панафінеї. У цей день афіняни влаштовували урочисту процесію, що сходила на акрополь, щоб принести в дар богині пеплос – розкішний святковий серпанок. Весь ансамбль акрополя розрахований на те, щоб його найкраще сприймала людина, що підіймається сюди разом з урочистою процесією.

На верхівку скелі ведуть не просторі парадні сходи, а кам'яниста звивиста стежка, що приводить до головного західного входу – так званих пропілеїв. Вони оздоблені портиком з шести колон. По боках розташовані дві неоднакові споруди. З одного боку – масивна, з глухими стінами будівля пінакотеки, з другого – невеличкий, зі стрункими іонічними колонами храм Ніки Аптерос (Безкрилої Перемоги). Взагалі давні греки зображували богиню перемоги Ніку у вигляді молодої жінки з могутніми крилами за плечима. Але в даному разі афінянам забажалось бачити цю богиню безкрилою, щоб вона ніколи не змогла покинути їхнє місто.

Пропілеї

Пройшовши через пропілеї, опиняєшся на великому майдані. Колись тут стояла велична восьмиметрова скульптура Афіни Паллади, виконана Фідієм. На жаль, до наших часів вона не збереглась. Натомість від пропілеїв відкривається вид на найбільшу споруду акрополя – Парфенон,

храм, присвячений Афіні Парфенос, тобто Афіні Діві. Архітекторів, що звели цю неперевершену пам'ятку, звали Іктин і Калікрат.

Храм Ніки Аптерос

До пропілеїв храм виходить не фасадом, а одним з кутів. Таким чином, той, хто увійшов, може бачити одночасно за-

хідний фасад і бічну колонаду, що переходить у перспективу. Колись західний фронтон прикрашали скульптурні зображення Афін і морського бога Посейдона, що ведуть суперечку за владу над Аттикою і Афінами. Парфенон являє собою класичний периптер, оточений 46 доричними колонами. Будівельним матеріалом для нього служив мармур світлого відтінку. Урочиста процесія афінян рухалася вздовж бічної стіни Парфенону до головного східного фасаду. На фризі храму була зображена така сама процесія. Вона ніби супроводжувала справжню.

Парфенон

На перший погляд, будівля Парфенону здається строго

геометричною, але, придивившись, бачиш у цій геометричній правильності деякі невеликі відхилення, що роблять споруду більш органічною і гармонійною. Ближче до кутів колони тут поставлені тісніше, ритм колонади змінюється, нагадуючи розташування живих людей у процесії. Колони звужуються догори, але посередині ледь помітно потовщуються, наче напружені м'язи. Ехіни мають такий вигляд, ніби вони зроблені з пружного матеріалу і трохи стиснуті вагою даху. Головний східний фасад Парфенону прикрашала скульптурна група роботи Фідія, що зображувала народження Афін з голови Зевса.

У середні віки, коли Афіни входили до складу Візантійської імперії, а потім були центром незалежного Афінського герцогства, Парфенон зберігали як пам'ятку, але влаштували у ньому християнський храм, що був присвячений Діві Марії, замість язичницької Діви Афін. Коли Грецію захопили турки, вони теж не мали наміру руйнувати чудову пам'ятку, але під час однієї з воєн розмістили в ній пороховий склад. Так трапилося, що Парфенон вибухнув. Щоправда, він не був зруйнований повністю, збереглася його чудова колонада, і про загальний вигляд храму ми можемо дістати уявлення. Але значна частина його краси втрачена для нас назавжди. Греки вважають день зруйнування Парфенону днем національної жалоби.

Напроти Парфенону, ближче до північного схилу пагорба, стоїть другий знаменитий храм акрополя – Ерехтейон,

названий так за ім'ям Ерехтея, міфічного предка афінян. Від Парфенону він відрізняється значно меншими розмірами і більш складною архітектурою. Серед давньогрецьких пам'яток Ерехтейон є абсолютно оригінальним, не схожим на жодну іншу будову. Всі чотири його фасади мають різний вигляд. Західний фасад оздоблений шістьма тонкими іонічними напівколонами. З північного боку до фасаду прибудований глибокий портик. Південний фасад має вигляд глухої стіни, на тлі якої сприймається невеликий портик, утворений каріатидами – жіночими скульптурами, на які, як на колони, спирається дах.

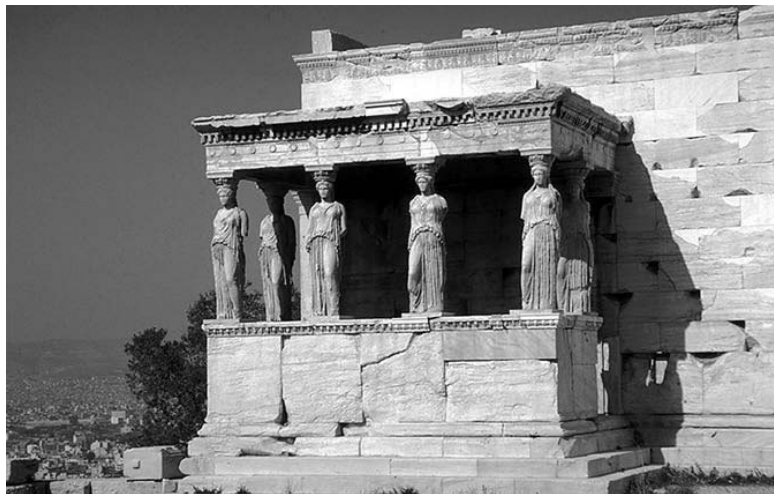
Процесія дівчат. Східна частина тимпана Парфенону. Мармур. V ст. до н. е.

Портик каріатид розташований не посередині фасаду, а дуже зміщений убік. Східний фасад оздоблений звичайним колонним портиком на уступчастому постаменті. Під час урочистої процесії афіняни обходили храм навколо, і отже, могли спостерігати, як усі його фасади по черзі змінюють один одного.

Як ми вже казали, ансамбль акрополя був асиметричним, але не безладним. Він був добре продуманий і врівноважений. На північ від пропілеїв знаходилася масивна споруда пінакотеки, на південь – тендітний храм Ніки Аптерос. Ця асиметрія врівноважується зворотним розміщенням головних споруд: на півдні – величний Парфенон, на півночі – порівняно малий Ерехтейон. Менші святилища та допоміжні будівлі – будинки священнослужителів і склади – намагалися розміщувати так, щоб не порушувати гармонію.

*Ніка, яка розв'язує сандалію. Рельєф балюстради храму
Ніки Антерос*

Ерехтейон

Ансамбль акрополя доповнювали численні скульптури богів. Пози, в яких вони зображені, такі жваві і невимушені, такі промовисті, що здається, ніби мармурові боги заселяли афінський акрополь так само, як справжні – Олімп. На жаль, ці шедеври дуже постраждали від часу, від багатьох залишилися лише фрагменти, але й вони можуть дати нам уявлення про великі досягнення грецького мистецтва.

Один з непогано збережених шедеврів акрополя – барельє-

єф з храму Ніки Аптерос, що зображує богиню, яка нахилилась, щоб зав'язати сандалію. Зі скульптур, що прикрашали фронти Парфенону, до нашого часу дожила лише група мойр, богинь долі, які спостерігають за народженням Афін. Більша частина скульптурних прикрас не збереглася. Та й у своєму теперішньому стані афінський акрополь вражає своєю гармонійністю і є джерелом натхнення для багатьох художників, поетів та архітекторів.

Глава 5

Архітектура давнього Риму

Рим – місто, якому судилося відігравати надзвичайно велику роль у стародавній та середньовічній історії. Якщо довіряти традиції, він був заснований у VIII ст. до н. е. і довгий час був невеликим містечком, що нічим не відрізнялося серед таких самих містечок-полісів Середньої Італії та сусідньої Етрурії, області, заселеної етрусками. Та легенда розповідає, що під час будування першої міської стіни, на одному з семи пагорбів, що оточували місто, у ґрунті була знайдена людська голова, якої не торкнулося тління. Римляни та етруски надавали великого значення всіляким прикметам, і ця знахідка була розтлумачена як вісник того, що місто досягне

могутності і невмирущої слави. Пагорб, де була знайдена голова, дістав ім'я Капітолій (від латинського слова caput – «голова»). Згодом на цьому пагорбі була поставлена бронзова скульптура вовчиці, що є символом Рима, і храм, присвячений трьом найголовнішим римським богам: Юпітеру, Юноні та Міневі. Для зведення цього найстарішого римського архітектурного комплексу були запрошені будівельні майстри з Етрурії.

Пов'язане зі знахідкою голови пророцтво справдилося. Войовничі і водночас розсудливі римляни поступово підкорили собі всі міста Італії, у тому числі і ті, що були засновані греками. Прагнучи розширити свій вплив на Сицилію, вони почали війну з Карфагеном, що був центром могутньої держави. Після остаточної перемоги у II ст. до н. е. римляни взяли під свою владу численні карфагенські колонії. Це поклало початок створенню величезної імперії, розміри й багатонаціональний склад якої вражає навіть наших сучасників. Пам'ятки римського будівництва знаходять на територіях таких країн, як Італія, Франція, Іспанія, Португалія, Англія, Німеччина, Австрія, Угорщина, Греція, Болгарія, країни колишньої Югославії, Туреччина, Вірменія, Іран, Сирія, Ліван, Ізраїль, Єгипет, Алжир, Марокко, Туніс. Нога римського легіонера ступала і на землі, що нині належать Україні. Щоправда, могутні завойовники не залишили тут значних матеріальних слідів свого перебування. Але деякий час римські гарнізони стояли в Херсонесі та Ольвії, містах, заснованих

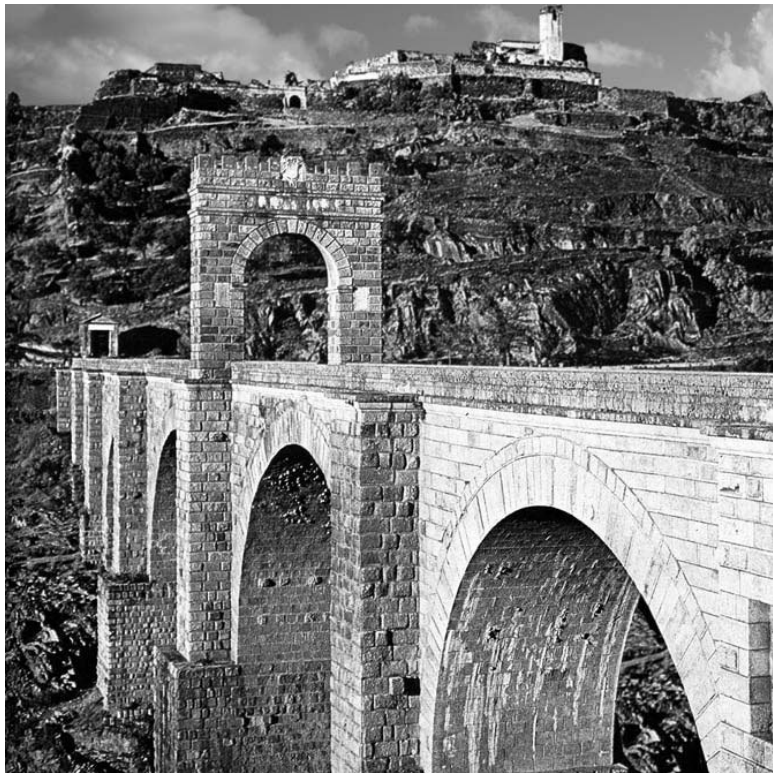
на північному березі Чорного моря давніми греками.

Хоча багато визначних архітектурних пам'яток римляни залишили далеко від батьківщини, центром світу для них завжди був Рим. Сюди звозилися численні скарби з підкорених країн, серед них і скарби культурні. Велике місто всмоктувало в себе культуру інших народів, переробляло її на основі власної і, в свою чергу, служило зразком для найвіддаленіших провінцій.

Круглий храм Сівілли в Тіволі. Початок I ст. до н. е. Загальний вигляд і план

Первісно римське будівництво було досить своєрідним. Давньоіталійські домівки були круглими в плані, і схожими на них будувалися перші храми. Але згодом запозичені в інших народів будівельні системи взяли гору, і до наших часів дожило лише кілька храмів, у зовнішньому вигляді яких вбачають зв'язок з давньоіталійською традицією. Це так звані круглі храми. Вони невеликі за розміром. До такого типу пам'яток належить храм Вести в Римі, храм Сівілли у Тіволі, храм Фортуни у Баальбеку.

Міст, споруджений римлянами через річку Тахо в Іспанії

Найбільший вплив на розвиток римської архітектури мали сусіди: етруски та греки. Від етрусків греки запозичили такі важливі деталі, як кругла арка та стелі-склепіння. Перша з цих деталей лягла в основу таких суто римських споруд, як арочні мости та водопроводи-акведуки. Використан-

ня круглої арки при спорудженні мостів дозволяло збільшити відстань між його опорами і значно зменшити навантаження. Римські мости та акведуки і нині збереглися у багатьох країнах, що виникли на колишній території величезної імперії. Причому деякі виконують не тільки естетичну, а й свою первісну практичну функцію. Мости надійно з'єднують береги річок, а по акведуках постачається вода. Особливо багата такими пам'ятками Іспанія.

Від греків римляни перейняли архітравно-балочну систему і ордери. Вони використовували у своїх спорудах три класичні грецькі ордери: доричний, іонічний та корінфський. Але вони також створили два нових ордери: тосканський і композитний. Тосканський ордер, що іноді називають також етруським, порівняно з грецькими має більш важкі й приземкуваті пропорції. Стовбур колон не має канелюр, фриз гладкий, не прикрашений барельєфами.

Існували також споруди, які об'єднували властиві грекам балочні системи з притаманними етруській архітектурі склепіннями. Таку систему називають ордерною аркадою. Найдавнішою відомою нам спорудою цього типу є Табуляріум – будівля державного архіву, що була зведена на початку I ст. до н. е. на римському форумі.

Римські храми, різноманітні за формою, істотно відрізнялися від подібних грецьких споруд. Вони поставлені не на стилобати – уступчасті платформи, а на подіуми – платформи, що мають сходи лише зі сторони входу. Вхід у храм,

як правило, прикрашає глибокий портик. Такі портики були улюбленим місцем зустрічі і спілкування для римлян. З боків храм звичайно теж прикрашали колони або напівколони, з'єднані зі стіною. Прямокутний у плані храм, оточений напівколонами, носить назву псевдопериптер, на відміну від грецького периптера, де колони стоять окремо. Найулюбленішим типом колон у Римі залишалися колони корінфського ордера, які зустрічаються частіше, ніж тосканські та композитні. Іонічні та доричні колони зустрічаються як виняток.

Особливим типом громадської споруди були римські бані, або терми. Крім приміщень для миття, вони включали просторі зали, призначені для всіляких фізичних вправ, і такі, в яких можна було просто відпочити, провести час за приємною бесідою. Найвідоміші терми мали також свої бібліотеки, бо приємна бесіда передбачала для римлянина значну обізнаність у питаннях філософії та літератури. При будівництві терм використовувалися різноманітні ордери, прикрашали приміщення чудовими скульптурами. Щоправда, інтер'єр не оздоблювали фресками, що бояться вологи, натомість велику роль тут відігравала різнокольорова мозаїка, для якої не шкодували дорогих матеріалів.

Храм Бела у Пальмірі. Приклад римського псевдопериптера

Римські театри відрізнялися від грецьких тим, що грецькі театри завжди влаштовувалися на схилах природних пагорбів. Римляни підіймали задні ряди для глядачів над передніми за допомогою штучних опор – субструкцій. Суто римсь-

кою спорудою є амфітеатр. Тут ряди для глядачів розташовані не півколом, як у театрі, а замикаються в кільце. Амфітеатр був призначений для масових видовищ, до яких були вельми охочі мешканці Рима. Часто на його арені відбувалися гладіаторські бої. Найвідомішою пам'яткою такого типу є амфітеатр Флавіїв, який нащадки римлян називали Колізеєм, що означає «величезний». Колізей міг вмістити одночасно 56 000 глядачів.

Римський амфітеатр у Північній Африці

З розвитком архітектури в Римі тісно пов'язана скульптура. Статуї героїв, а потім імператорів на вулицях міста знаходилися у гармонії з архітектурним ансамблем. Цікавим різновидом давньоримських монументів є тріумфальні арки. Вони являють собою кам'яну браму, що стоїть окремо се-

ред міста і не з'єднується ні з якою стіною. Їх єдине призначення – віддати шану славетним воєначальникам. Повертаючись до міста на чолі переможного війська, воєначальник проїжджав через таку арку, яку зводили спеціально на цей випадок. Нині в Римі збереглося три такі арки: імператорів Тіта, Семптімія Севера та Костянтина. Багато тріумфальних арок, збудованих на честь перемог місцевого значення, збереглося у провінціях.

Амфітеатр Флавіїв, відомий під назвою Колізей

Центром громадського життя, а отже, і осередком багатьох архітектурних пам'яток Рима був форум – головний міський майдан. За довгу і строкату історію Римської держави їх було збудовано кілька. Найстарішим є республіканський форум, що виник у котловині між трьома пагорбами: Ка-

пітолієм, Палатином та Квіріналом. У своїх основних рисах його ансамбль склався у II–I ст. до н. е. Майдан має форму трапеції. У розташуванні окремих будівель немає симетрії, але це зумовлено не оригінальністю задуму, а тим, що будівлі зводилися тут поступово. Найбільш визначними спорудами республіканського форуму є храми Конкордії, Веспасіана, Сатурна і Діоскурів та базиліки консула Емілія і Юлія Цезаря.

Коли в I ст. н. е. республіканський лад у Римі був замінений владою імператорів, а населення міста дуже зросло, неподалік від старого форуму почали будувати нові, які називають імператорськими, тому що будівництва кожного з них було пов'язане з ім'ям певного імператора. Всього за історію Рима було збудовано 5 таких форумів. На відміну від республіканського, всі вони мали симетричну, строго продуману композицію. Найбільш цікавим вважається форум імператора Ульпія Траяна, зведений у першій половині II ст. н. е. Його складає кілька елементів, розташованих уздовж єдиної осі. Першим є великий перистильний двір, у центрі якого встановлена кінна статуя імператора. Двір замикає фасад величної громадської будови – так званої базиліки Ульпія. Пройшовши через базиліку, потрапляєш до меншого перистильного двору, що служить обрамленням для тріумфальної колони, поставленої на честь воєнних перемог Траяна. Висота цього монумента сягає 38 м. Його вкривають розміщені по спіралі барельєфи зі сценами завойовницьких по-

ходів. Ансамбль форуму завершує храм, присвячений Траяну, бо імператора в Римі обожнювали.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.